

УДК 316.733

Яворська Є.Ф.[°]

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, факультет соціології, аспірантка

ДЕТЕРМІНІСТСЬКІ СТРАТЕГІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ КУЛЬТУРИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ЗМІН

В статті розглянуто підходи до соціологічного аналізу культурних змін. Емпіричні дослідження етнографами та антропологами примітивних суспільств привернули увагу до ідентифікації місця локальних традиційних культур в умовах колонізаційної експансії та крос-культурних процесів. Науковий детермінізм визначав культуру за її видимими ознаками (матеріальною культурою, звичаями, ритуалами), маючи на меті встановлення універсальних закономірностей соціального життя. Інтерпретативний підхід звернувся до виявлення латентних смислів та їхніх значень як основи розуміння культурних диференціацій та форм їхньої сигніфікації. Система диспозицій та практик визначає вибір людини між необхідністю задоволення потреб та дотриманням колективних правил свого середовища. Розвиток капіталізму посилює потребу в конвертації різних видів капіталів як можливості адаптації до інституційних вимог сучасних суспільств. Економічні, природничі та соціальні виклики посилюють розрив між розвиненими та відсталими країнами, між способами життя людей, включених в процес накопичення та розподілу капіталів і тих, у кого відсутній доступ до отримання економічних та соціальних переваг. Процеси гібридизації соціальної та науково-технологічної сфери піддають сумніву одно направленість процесу модернізації в напрямку демократизації та гуманізації. Неможливість досягнення прогресу в межах жорсткої конкуренції із «державами добробуту» породжує дискусії щодо повернення до формату «націй-держав». Змішування стилів життя, які тим не менш, не долають соціальні та природні диференціації свідчать про несиметричний характер розвитку детермінізм, системи сигніфікації, конвертація матеріальної та духовної культури.

Ключові слова: капіталів, гібридизація, модернізація.

DETERMINISTIC STRATEGIES OF THE STUDYING CULTURE IN THE CONTEXT OF GLOBAL CHANGES

In the article reviewed the approaches of sociological analysis of cultural changes. Empiric researches of ethnographers and anthropologists of primitive societies turns attention to identifying the place of local traditional cultures in the conditions of colonial expansion and cross-cultural processes. Scientific

determinism defying a culture through its visible signs (by a material culture, customs, rituals), having as an object establishment of universal regularities of the social life. Interpretative approach refers to detect the latent senses and its meanings values as the basis of understanding cultural differentiation and forms of its significations. The system of dispositions and practices determines the choice of human between the necessity of satisfaction of needs and following collective rules of own habitat. Development of capitalism strengthens a need of converting different types of capitals as possibility of adaptation to the institutional requirements of modern societies. Economic, naturee and social challenges strengthen a chasm between the developed and backward countries, between the ways of people life, included in the process of accumulation and distribution of capitals and those, for whom absent access to the receipt of economic and social advantages. The processes of hybridization of social and scientific-technological sphere expose to the doubt of one direction orientation of modernity process off democratization and humanizing. Impossibility of achievement of progress within the limits of hard competition with the "welfare states" generates discussions in relation to return to the format of the "nations-states". Mixing of lifestyles that nevertheless overcome the social and natural differentiation testify the asymmetrical character of material and spiritual culture development.

Keywords: *determinism, systems of signification, conversion of capitals, hybridization, modernization.*

ДЕТЕРМИНИСТСКИЕ СТРАТЕГИИ ИССЛЕДОВАНИЯ КУЛЬТУРЫ В КОНТЕКСТЕ ГЛОБАЛЬНЫХ ИЗМЕНЕНИЙ

В статье рассмотрены подходы к социологическому анализу культурных изменений. Эмпирические исследования этнографами и антропологами примитивных обществ обратили внимание к идентификации места локальных традиционных культур в условиях колониционной экспансии и кросс-культурных процессов. Научный детерминизм определял культуру по ее видимым признакам (материальной культурой, обычаям, ритуалам), имея цель установление универсальных закономерностей социальной жизни. Интерпретативный подход обратился к выявлению латентных смыслов и их значений как основы понимания культурных дифференциаций та форм их сигнификаций. Система диспозиций и практик определяет выбор человека между необходимостью удовлетворения потребностей и соблюдением коллективных правил своей среды. Развитие капитализма усиливает потребность конвертации разных типов капиталов как возможности адаптации к институциональным требованиям современных обществ. Экономические, природные и социальные вызовы усиливают разрыв между развитыми и отсталыми странами, между способами жизни людей, включенных в процесс накопления и распределения капиталов, и тех у кого отсутствует доступ к получению экономических и социальных выгод. Процессы гибридизации социальной и научно-технической сферы поддают

сомнению одинаправленность процесса модернизации в направлении демократизации и гуманизации. Невозможность достижения прогресса в пределах жесткой конкуренции с «государствами благосостояния» порождает дискуссии касательно возвращения к формату «наций-государств». Смешивание стилей жизни, которые, тем не менее, не преодолевают социальные и природные дифференциации, свидетельствует о несимметричном характере развития материальной и духовной культуры.

Ключевые слова: детерминизм, системы сигнификации, конвертация капиталов, гибридизация, модернизация.

Постановка проблеми. Розвиток етнографічних та антропологічних досліджень ознаменував новий етап розвитку культурологічних пошуків, відмінних від абстрактного теоретизування всередині філософських вчень. Пошук основних закономірностей функціонування культури, аналогічних природознавчим наукам, відтепер, спирався на широке застосування емпіричного матеріалу, отриманого при дослідженні «маленьких» примітивних культур. Десакралізація повсякденного життя обумовила нові горизонти для аналізу соціокультурної реальності – поза метафізичною картиною світу, де об'єктивність пізнання спиралася на проведення аналогій соціокультурних процесів з біологічними та фізичними. Суб'єктивістська парадигма, на противагу жорсткій саєнтифікації знань про суспільство, обумовила увагу до герменевтичного та діяльнісного потенціалу функціонування культури, підкреслюючи значення диференціацій та конкретних практик для розуміння її динамічного характеру. Проблема ідентифікації культури та вибору теоретико-методологічного інструментарію знаходиться в стані постійної дискусії щодо здатності конкретної пізнавальної стратегії вивчати та інтерпретувати об'єктивні, незалежні від артефактів, три основні реальності існування сучасного суспільства – соціальну, природну та віртуальну.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підходи до вивчення культури знаходяться в стані перманентних дискусій, пов'язаних з визначенням її автономності/залежності від різних сфер суспільного життя (Дж. Александер); пошуком концептуальних засад об'єктивного незаангажованого пізнання (Малес Л.В.); проблемами детермінізму в дослідженні культури, зокрема, спростування доцільності аналізу її динаміки через призму розуміння соціальних трансформацій як прогресу (Можейко М.А.); фіксацією нових глобальних техногенних та екологічних ризиків функціонування суспільства (У. Бек); співвідношенням локальних та глобальних культур (Красівський О.) та ін.

Постановка завдань. Період пошуку предмету культуральних та соціологічних досліджень, попри спроби редукціонізму та уніфікації соціокультурної реальності, надав поштовх до концептуалізації емпіричних та теоретичних напрацювань етнографів та антропологів, які, спостерігаючи бурхливий розвиток науково-технічної революції,

задавалися питанням про здатність традиційних культур опиратися асиміляції гегемоном. Вивчення культури через опис її матеріальної та духовної культури, пошук статичних соціальних закономірностей були піддані критиці з боку прихильників інтепретативного підходу. Мета статті – проаналізувати дослідження культури соціальних антропологів та етнографів: Едварда Барнетта Тейлора (1832-1917), Альфреда Редкліфа-Брауна (1881-1955), Броніслава Маліновського (1884-1942), інтерпретативного соціолога та антрополога – Кліффорда Джеймса Гіртца (1926-2006), соціологів П'єра Бурдьє (1930-2002) та Бруно Латура (рік народження – 1947), визначити, яким чином відбувалася зміна пізнавальних стратегій аналізу культури та їхню здатність пояснювати процеси глобалізації, локалізації та диференціації в умовах реагування на соціальні, технологічні та економічні виклики сучасних суспільств.

Виклад основного матеріалу. Етнографічні дослідження, які охоплювали аборигенні культурні традиції, а особливо, зв'язок побуту з релігійними ритуалами, були покликані виявити універсальні засади суспільного розвитку (прогресу). Перші ґрунтовні дослідження вірувань локалізованих первісних культур спиралися на припущення про сталі соціальні закономірності розвитку цивілізацій, а тому, вважаючи, що кожна цивілізація проходила через етапи «варварства», це мало б означати доцільність реконструкції функціональних та структурних аспектів культурної динаміки від первіснообщинного ладу до етапу становлення модерного суспільства для виявлення об'єктивних фактів та тенденцій функціонування сучасного суспільства. Так, визначаючи культуру як духовну сферу колективних знань, вірувань, норм моральності, законів, які набуваються людиною в процесі соціалізації, Тейлор займав позицію залежності розвитку культури від її попередніх етапів [15]. Вважаючи суспільні процеси відображенням природних, такий лінійний та наукоцентристський підхід виявлявся, для Тейлора, єдино можливим об'єктивним аналізом фактів, вільним від трансцендентних упереджень. Вважаючи культуру частиною історії, Тейлор відмічав залежність однієї події від іншої, однак такі зв'язки трактувалися як одновекторні. Певним чином, компаративістський аналіз мав свій потенціал у дослідженні рівних за цивілізаційним розвитком суспільств, вважаючи можливим екстраполювати сталі та одноманітні чинники суспільного розвитку з маленької спільноти на весь світ загалом. Такий підхід вбачав пошук прогностичного потенціалу у вивченні тих відмінностей, які простежувалися поміж розвинутими та первісними культурами.

Вважаючи перебільшенням парадигмальне існування функціоналізму Редкліфф-Браун відносив себе до соціального антрополога, а дослідження соціальних змін вважав предметом соціальної фізіології (порівняльної соціології) [14, с.22]. Пізнання соціальних та культурних феноменів згідно критеріїв науковості, мало здійснюватися методами природничих (біологічних) дисциплін. Варто згадати, що розвиток етнографії та антропології зазнав підйому внаслідок значного послаблення впливу

релігійної картини світу на повсякденні практики, формуючи ідеал свободи від метафізики в науковому пізнанні. Біологічний редукціонізм зайняв певний період пошуків критеріїв науковості для вивчення соціуму та його улаштування. Редкліфф-Браун розглядав культуру як абстракцію, а соціальну взаємодію, мову, матеріальні культурні цінності – як соціальну структуру, що виступає мережею соціальних відносин з їхньою диференціацією відповідно до ролей [14, с.23]. Вивчення такої соціальної структури передбачало визначення сукупності всіх соціальних відносин, їхньої сталості та одноманітності відповідно до плину часу.

Швидкі зміни, які відбуваються внаслідок масової технологізації та інтенсивного економічного росту не знаходили, як вважав Маліновський, свого відбиття в духовній культурі. Окреслюючи характер суспільної динаміки Маліновський відмічав, що зміни, які трансформують цивілізацію можуть протікати як в замкненій культурі спільноти (незалежна еволюція), так і на перетині декількох різних культур (дифузія), при цьому, не будучи кардинально відмінними процесами [12, с.18]. Антропологічний підхід передбачав пошук спільних рис та ознак, за якими можна було б, використовуючи даний інструментарій, проаналізувати як культурні зміни примітивних спільнот, так і сучасну технологічну цивілізацію. Водночас, Маліновський з обережністю ставився до можливості побудови чітких прогнозів щодо напрямку динаміки культури. Цивілізаційний розрив поміж примітивними та сучасними культурами в реаліях сучасності визначав евристичний потенціал їх порівняльного аналізу, пошуку констант деяких культурних форм. В іншому аспекті – процес вестернізації окреслював проблематику стійкості «маленьких культур» до виживання та збереження відносно сталих культурних паттернів під натиском колоніальних запитів західного світу. Таким чином, в умовах глобалізації, аборигенні культури впадають в залежність від волі та колоніальних амбіцій західних країн, де лише гегемон може впливати, доля ж маленьких культур – реагувати на цей афект, намагаючись утримати свою культурну ідентичність. В той же час, Маліновський зазначав, що дослідження культурної дифузії вимагає уваги до всіх її елементів – двох протилежних полюсів культурних форм (примітивних та розвинених культур) та їхніх контактів [12, с.36]. Характер культурних контактів, однак, не означав тотального заміщення та асиміляції культурних форм. Маліновський зазначав, що там «де закінчується «запозичення», там починаються культурні зміни [12, с.41]. Внаслідок культурного обміну відбувається формування суттєво нового типу взаємодій та зразків, який відбиває основні характеристики культурної дифузії.

Пошук соціальних законів обумовлював прихильність функціоналістів до припущення про «нульову точку відліку» культурних змін, вбачаючи в останніх патологію, яка протистоїть фактично зародковому стану культури як нормальному [12, с.46]. Мета такого підходу – реконструкція культурних змін, і в цьому ракурсі можна побачити лінійний підхід до історії, з початковою закритою примітивною культурою, і стадіями, коли

вона починає «обростати» зовнішніми, більш новітніми, контактами і трансформаціями свого першопочаткового стану. Видається неможливим визначити «чисту культуру» без врахування мінливості людського життя, взаємодій та впливів ззовні. Частково піддаючи критиці поняття «золотого віку», Маліновський, відзначав існування «минулої» культури, форми якої або поступово зникають як непотрібні рудименти, або ж продовжують функціонувати в ній, мімікуючи чи ігноруючи (внаслідок самоізоляції) впливи вестернізації. Функціоналізм мав на меті опис інститутів та змін, які відбуваються під час встановлення їхньої залежностей, обходячи значення інтерсуб'єктивного характеру формування соціокультурної реальності.

Піддаючи сумніву універсалізм реконструктивістської методології Б. Маліновський визначав необхідність систематизування впливів західної цивілізації, для виявлення закономірностей дифузії культури. Даний підхід визначив необхідність відділення соціальних фактів від їхніх інтерпретацій з метою пошуку узагальнень, які дозволять зрозуміти не тільки культурні диференціації, але й характер акультураційних та транскультураційних взаємодій з можливістю їхньої екстраполяції на подальший розвиток сучасної глобальної культури. Тлумачення культури з такої точки зору мало б здійснюватися на основі наукових узагальнень фрагментарних соціальних фактів та феноменів виходячи із контексту культурного середовища, традицій, психологічних установок, які панували в досліджуваних етосах.

На противагу дескриптивним реконструкціям К. Гірц доводив неприпустимість аналізу культури засобами універсалістських стандартизацій та ідей. На його думку, вивчення культури вимагає уточнення предмету дослідження та інтерпретацію смислів в напрямку розширення контекстів. Культура – це мережа смислів, які люди надають своїй діяльності та оточуючому світу [6, с.1]. Нерідко одна й та сама дія обростає багатьма контрверсійними смислами, а, відтак, конкретна взаємодія аналізується через врахування цілого спектру значень та смислових кодів, при цьому, зрозумілих досліднику. Проблема етнографічних досліджень криється у відокремленні «ненасиченого» опису дії (як скоріше констатації) від її конкретної смислової інтерпретації - «насиченого» опису, що не можливо здійснювати оперуючи загальнонауковими постулатами. Таким чином, Гірц визначав основним завданням власної дослідницької стратегії зосередження не на узагальненні акумульованих досліджень (з метою встановлення соціального закону), а на досягненні всебічного розуміння та генералізації всередині них [6, с.16]. Згідно концепції К. Гірца – структури сигніфікації відображають складність та взаємопроникність соціальних смислів, які важливо не лише розкодовувати, але й зрозуміти [6, с.5]. Гірц розуміє культуру як контекст, в якому соціальні феномени, зокрема, інституції та поведінка, мають бути «насичено» описані. Неоднакова реакція на однакову дію в різних культурах свідчить про недоцільність пояснення смислів через призму загальноприйнятих структур значень, без урахування соціокультурного

досвіду. В даному аспекті ми можемо пояснювати чому відбувається поляризація світоглядів, наприклад дихотомії: захід-схід, комунізм-капіталізм і т.д. Кризова ситуація діалогів культур відображається в тому, що візаві намагаються схилити до прийняття лише своєї системи соціальних значень, не розуміючи, або не приймаючи опозиційну систему смислів (в тому числі досвід, який сприяв нарощуванню цих смислів).

Диспозиції різних людей, які є частиною локальної культури або ж є сторонніми щодо участі в її практиці (а, відтак і розуміння її смислів), вносять певний дисонанс в можливість об'єктивного та адекватного дослідження середовища культури. Таким чином, «іншого» можна зрозуміти в контексті його життя і світогляду, але не завжди в контексті нашого повсякдення або нашої системи уявлень про «іншого». В цьому криється проблема маніпуляцій ідеологіями. Можна вважати свою систему цінностей демократичною, однак ця система може не відповідати основним постулатам демократії. Звісно, смисли – суб'єктивні та інтерсуб'єктивні, а це вносить питання про можливість об'єктивного пізнання семіотичної системи не тільки інших культур, але й тих життєвих практик, в які безпосередньо включений дослідник. Проблема полягає не тільки в тому, що науковець має залишати свої переконання за межами наукових пошуків, як констатував, свого часу, Макс Вебер, але й у надійності інтерпретативного інструментарію. Постає питання про можливість, використовуючи критерії науковості, досліджувати та інтерпретувати фрагментарні суб'єктивні смисли в безпосередньому контексті, без тяжіння до систематизації, стандартизації та прогнозувань.

Отже, інтерпретативний підхід неможливий без усвідомлення відмінності між зовнішніми проявами та внутрішнім змістом, закладеним в тій чи іншій дії. Інтерпретація смислів не може здійснюватися наперед, до процесу надання контексту певним діям, тому Гірц зауважував, що концепція культури не стосується прогнозувань, але і не повинна стосуватися лише минулого і теперішнього [6, с.16]. Аналізуючи та розуміючи смисли відбувається набуття необхідного інтерпретативного досвіду, який можна застосовувати доти, доки він «працює» для вирішення та пояснення даних проблем. З точки зору даної концепції, витоки конфліктів не стосуються відмирання культури (її паттернів), а полягають у тому, що культура реагує на виклики появою нових змістів та функцій, а тому потребує інтерпретацій, які виходять за межі усталених культурних контекстів. Складність аналізу культури полягає в її фрагментарності, а, відтак, у складності її дослідження, адже сутність явищ лежить під нагромадженнями інформації та описів. Розпочинаючи розкривати один смисл ми вимушені торкатися всіх інших, викриваючи нові «білі плями» з ризиком так і не дійти до кінцевої мети.

Фундаментальні засади функціонування культури знаходяться в площині співвідношень з розірваними даними суспільствознавчих наук. Інтерпретативний підхід застерігає від пошуку спільних категорій, які будуть, так чи інакше, схилити аналіз до детермінізму. З позицій Гірца, пошук універсальних аспектів культури можливий якщо встановити їх

зв'язок з основними біологічними, соціальними та психологічними людськими потребами [5, с.47]. Очевидною є відмінність між біологічним розвитком людини та її соціалізацією, – ці процеси залежні від різних закономірностей, але дослідник може простежити взаємозв'язки, з'ясовуючи як перетинаються спадкові та набуті характеристики людини. Для розуміння культури предметом дослідження має бути не лише моральні та раціональні засади практик, але й зв'язок соціального та біологічного виміру (зокрема, ставлення до тілесності). Як зазначав К. Гірц, - «між тим, що говорить нам наше тіло, і тим, що ми повинні знати, щоб функціонувати, знаходиться вакуум, кий ми повинні самі заповнити, і ми заповнюємо його інформацією (або дезінформацією), яка поставляється нашою культурою» [5, с.55].

Соціалізація природного і матеріального, призводить до їхньої суб'єктизації (наділенням не іманентними властивостями, а включеними в конкретну культуру смислами та практиками). Релігійні практики, в свою чергу, не тільки відображають, але й наряду з багатьма сферами суспільного життя, конструюють соціальну реальність. Гірц зауважував, що релігія не складається з суто ірраціональних поглядів, покликання яких – пояснення невідомої дійсності поза межами здорового глузду. Ритуали, які дозволяють досягти трансю (відчуті реальність ірраціонального досвіду) в повсякденні втрачають шоківу складову і впливають на осмислення реальності, фактично формуючи картину світу і своє розуміння здорового глузду. Сакральні символи і смисли поєднують буття, мораль і цінності з трансцендентними категоріями в реальній дійсності, що дозволяє співвідносити та тлумачити соціальні факти виходячи з пануючої картини світу [с.126]. Отже, аналіз сучасної культури, в межах інтерпретативного підходу, дозволяє визначати контекст, в якому поєднання традиційних та модерністських світоглядів (характерне для глобального поширення численних модернів) постійно продукує нові символічні системи природної та соціальної реальності.

Швидкі темпи суспільних змін (як всередині розвинених країн, так і на рівні економічно відсталих); матеріальні можливості подолання гуманітарних та соціальних криз; процеси диференціації, замість поетапного розвитку демонструють занепад моделі «наздоганяючої» модернізації. В свою чергу, стандартизація та уніфікація культурних зразків породжує тенденції стирання культурних та фізичних відмінностей людей. Так, П. Бурд'є визначав, що система відтворення і тиражування, як матеріальних так і духовних потреб зав'язана на недосяжних стандартах, які вимагають трансформації природної реальності. Ідеали зовнішності, які різняться відповідно до культурної локалізації, тим не менш, однакові у своєму спрямуванні на комерціалізацію затверджених стандартів. Зокрема, фізична унікальність, яка була пов'язана зі способом життя елітарних кіл стимулює потребу трансформувати свою природну даність. Так, еталон білої шкіри в переважній більшості країн азійського регіону продиктований тим, що темна шкіра характерна для бідняків, які були вимушені постійно працювати під палючим сонцем,

тоді як спосіб життя еліти дозволяв підтримувати свої, рідкісні для більшості, стандарти краси. Прагнення удосконалити або змінити свою природу – фізичну і соціальну, використовується економічно зацікавленими сторонами. П. Бурд'є називав це «експлуатацією обездоленості», «коли нав'язуються заздалегідь недосяжні норми з тим, щоб одразу ж запропонувати на продаж засоби – частіше всього неефективні – для ліквідування розриву між цими нормами і реальними можливостями їм відповідати» [4, с.107].

Визначаючи капіталізм як персоніфікацію капіталів [3, с. 48], Бурд'є вважав одним з важливіших питань сучасності – проблему конвертації різних типів капіталу, перебуваючи у владі певних диспозицій, які до цього спонукають. Так, для розуміння соціального підґрунтя дій та смислів недостатньо їхніх дескрипцій, необхідно зрозуміти правила структурування диспозицій (габітусів) які спрямовуються та функціонують в практичному середовищі [3, с. 43]. Практика для Бурд'є, - це завершена система структурацій та габітусів. Мотивація та потреби індивідів прагматично опираються на ті умови та правила, які сконструйовані в системі колективного досвіду. Така система трансляції досвіду опирається на допустимість свободи в межах конкретного усталеного габітусу. Необхідність, як потреба, яка мотивує до свободи думок та рішень, спонукає до раціоналізованої діяльності, акумуляції та конвертації капіталів.

З огляду на акумуляцію соціологічних знань щодо нових соціальних змін, так чи інакше, на думку Бурд'є, відбувається тяжіння науки до детермінізму. В прагненні з'ясувати підґрунтя речей, соціальне пояснення може виникати там, де воно не притаманне об'єкту. Встановлення каузальних зв'язків передбачає процес пошуку між хибними поясненнями та такими, які відповідають критеріям наукової істини, що забезпечує право кожної науки на свій предмет та методологію [4, с.107]. Пошук соціальних закономірностей, виявлення можливості кристалізувати або трансформувати певний соціальний закон обмежується, на думку Бурд'є, констатацією внутрішньо логічних та часових обмежень процесів соціальних та культурних змін [4, с.108].

Піддаючи критиці соціологічний детермінізм, Латур зауважує, що інтерпретацію об'єктивної дійсності, зокрема природних явищ, не обминає притягнення соціальних тлумачень та конотацій. Криза теоретизування в соціальних науках сформувала новий напрямок пояснення сутності оточуючої дійсності. Зокрема, теоретики акторно-мережевого підходу Б.Латур, М.Каллон, Дж. Ло виступили з критикою самого розуміння поняття «соціальне», яке поглинає об'єктивну сутність матеріальних, природних та технологічних речей, ігноруючи складні зв'язки та процеси, які трансформують дійсність у нові еклектичні форми, не звідні лише до суто соціального. Фундаментальність поняття «соціальне» для всеосяжного соціологічного аналізу не враховує самодостатність компонентів та шлях їхнього поєднання, вбачаючи в соціальному в більшій мірі завершений процес. Латур піддає сумніву

можливість зведення різних процесів суто до їх соціального контексту, ігноруючи логіку автономних процесів в сфері економіки, права, мистецтва, науки [10, с.14]. Для того, щоб зрозуміти ці процеси дослідники використовують інтерпретативний потенціал соціокультурного тлумачення. Проблема постає в тому, що кожного разу нове пояснення змінює наше уявлення про певний феномен, при цьому потенційно втрачаючи свою незалежну від інтерпретацій суть.

Складність простеження соціальних зв'язків призводить до цілісного бачення вже сформованих феноменів, без можливості розділення на елементи як окремих одиниць аналізу. Як зазначає Латур, «в цьому і полягає весь парадокс Нового часу: якщо ми розглядаємо гібриди, то маємо справу лише зі сумішами природи і культури; якщо ми розглядаємо роботу очищення, то, навпаки, опиняємось перед чітким розмежуванням природи і культури» [8, с.95]. Бажання панувати над природою, як ознака індустріальної цивілізації, попри ідеал вільної від релігійних табу особистості, повністю не звільняє модерн від метафізичних інтерпретацій природи та соціуму. Таким чином, Латур вбачає в процесі становлення (імітації) модерну діалектичне поєднання протиріч релігійності та секуляризму, обскурантизму та ідеалу панування науки, суб'єкт–об'єктних відносини природи та людини. Глобалізація, яка отримала свого часу синонім «дерегуляція», вказуючи на марність опору лібералізованому глобальному ринку; зростання нерівностей та ігнорування кліматичних змін, як загальний стан байдужості людей до матеріальних умов їхнього життя ознаменували основні феномени історичної епохи. Виклики глобалізації породжують нові обмеження та відкидають можливість рівного співіснування в «світі для кожного» [16, с.1-2]. Антропоцентризм набуває свого піку за доби капіталізму - «другої природи», а в сучасних умовах тільки зміцнює свої позиції, відносно «першої», ризик катаклізмів якої стає більш неконтрольованим, ніж функціонування ринків. Жага збагачення для тих, хто включений в умови розподілу економічних переваг, йде наперекір раціональності, де монетизується продукування необізнаності з тих питань, які йдуть врозріз з політикою накопичення капіталів. Так Латур зауважує, що непередбачувані загрози зміни клімату бентежать людство значно менше, ніж крах фінансового добробуту [9, с.96].

Запропонований термін Ф. Фукуямою - «кінець історії», як остаточна перемога західного зразку демократичних засад та вирішення проблем бідності, тріумфу гуманізму зі свободою особистості – були спростовані соціальними та культурними кризами як всередині націй-держав так і на паневропейському просторі. Становлення модерну, перехід до постмодерну – всі ці процеси мають передбачати розрив із попереднім типом суспільства. Новітню історію, натомість, важко концептуалізувати в якусь цілісну формацію, яка слідує суто прогресивним, або ж революційним шляхом. Фрагментарність, гібридизація, розширення викликів та диференціацій формують множинні сучасності, які

залишаючись у владі традицій, формують свій модерн, не рідко резистентний процесу вестернізації.

Критики культуріндустрії вважали технічну раціональність (як систему продукування хибних і репресивних способів мислення) відповідальною за деградацію гуманності, панування тотальності як основоположного принципу суспільної інтеграції, втрату автономності культури, природи, мови та філософії. Раціональність капіталізму експлуатувала потребу знаходження в зоні повсякденного комфорту, структуризації хаотичного оточуючого світу, потребу в безпеці та задоволення гедоністичних потягів, для підтримки функціонування конформістської культури. Вважаючи модерн ненормативним, а гібридом квазісоціальних утворень, де губиться автономія соціальних і несоціальних утворень та їхні причинно-наслідкові зв'язки (змішані у кардинально новий феномен), Латур визначає проблему тотальності раціоналізації у прагненні приписати природі, техніці, науці, капіталізму міфічну соціальну каузальність, випускаючи з поля зору їхні об'єктивні властивості, які не зводяться до соціальних концептуалізацій. Для Латура, культурний релятивізм, з одного боку – стан сучасної культури, з іншого, – шанс повернути істинні властивості речам та фактам, відкидаючи міфологізовану та заангажовану свідомість.

Висновки. Виходячи з позицій прогресивності історичного розвитку, нові суспільні зміни в період становлення та розвитку капіталізму (індустріалізму) були охарактеризовані як радикальний розрив з традиційними формами життя. Думка, про те, що примітивні культури є своєрідною спрощеною мікромоделлю «великих» культур, були спростовані процесами технологізації та глобалізації, коли поруч з стиранням культурних кордонів відбувалося посилення самоідентифікаційних та локалізаційних процесів. Глобалізаційні процеси, змішуючи традиційні та інноваційні форми, відкрили шлях для модернізації країн «третього світу», які, в свою чергу, не маючи базису для розвитку соціальних демократичних свобод для кожного, зустріли нові виклики посиленням розриву між власниками різних типів капіталів (наділеними відповідними шансами) і тих, хто в умовах закритості стилів життя еліти, ресурсного обмеження і посилення дифференціаційних процесів опиняється поза можливостями рівної участі в процесах накопичення та конвертації капіталів. Нові екологічні виклики ставлять питання про можливість досягнення ідеалів модерного суспільства в умовах капіталістичних запитів світової ринкової системи. В цьому аспекті, змішування та мімікрія стилів життя формує почуття залученості до системи елітарних цінностей та комерціалізацію стандартів соціальних та природних начал людини. Дослідницька стратегія пояснення культурних змін має враховувати нерівномірність хвиль модернізації, гібридизацію, уніфікацію культурних зразків та практик, що означає нездатність концепцій загальнонаукового детермінізму пояснювати швидкоплинні процеси сучасної культури.

Список використаних джерел:

1. Александер Дж. Аналитические дебаты: Понимание относительной автономии культуры / Дж. Александер // Социологическое обозрение Том 6. № 1. 2007 , с.17-37.
2. Бек У. Общество риска: На пути к другому модерну / У. Бек// Пер. с нем. В. Седельника, Н. Федоровой. - М.: Прогресс-Традиция, 2000. - 383 с.
3. Бурдье П. Практический смысл /П. Бурдье // Пер. с фр.: А. Т. Бикбов, К. Д. Вознесенская, С. Н. Зенкин, Н. А. Шматко; Отв. ред. пер. и Послел. Н. А. Шматко. — СПб.: Алетейя, 2001 г. — 562 с.
4. Бурдье П. Социолог под вопросом / П. Бурдье // Режим доступа: <http://ecsocman.hse.ru/data/753/874/1231/015.BOURDIEU.pdf>
5. Гирц К. Интерпретация культур / К. Гирц// Режим доступа: http://yanko.lib.ru/books/cultur/girc=interpret_cult.pdf
6. Гирц К. «Насыщенное описание»: в поисках интерпретативной теории культуры / К. Гирц //Режим доступа: http://anthro-org.narod.ru/files/Geertz_Thick_descriptions.pdf
7. Красівський О. Глобалізація та ідентичність національної культури / О. Красівський // Режим доступа: http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/edu_53/fail/3.pdf
8. Латур Б. Нового Времени не было. Эссе по симметричной антропологии/ Б. Латур //Пер. с фр. Д. Я. Калугина; Науч. ред. О.В. Хархордин. - СПб.: Изд-во Европ.ун-та в С.-Петербурге, 2006. - 240 с.
9. Латур Б. О некоторых аффектах капитализма / Б. Латур // Режим доступа: <https://drive.google.com/file/d/1U2sswJE-P0JelFraHnOulSamD9PP1I0N/view>
10. Латур Б. Пересборка социального: введение в акторно-сетевую теорию / Б. Латур // [Текст], пер. с англ. И. Полонской; под ред. С. Гавриленко; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». - М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2014. — 384 с.
11. Малес Л. Вивчаючи тексти культури: соціокультурний аналіз як пізнавальна стратегія соціології: монографія / Л. Малес // – К.: KIC, 2011. – 325 с.
12. Малиновский Б. Избранное: Динамика культуры /Б. Малиновский // Пер. с англ. - М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2004. - 959 с.
13. Можейко М.А. Идея нелинейности и феномен неопределенности: методологический поворот в современной науке /М.А. Можейко // Режим доступа: <http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/49625/1/pages%2039-53%20%D0%9C%D0%BE%D0%B6%D0%B5%D0%B9%D0%BA%D0%BE.pdf>
14. Рэдклифф-Браун А. О социальной структуре / А. Рэдклифф-Браун // Режим доступа: <https://iphras.ru/uplfile/root/biblio/vst/2008/radcliffe.pdf>
15. Тейлор Э. Первобытная культура / Э. Тейлор // Режим доступа: http://az.lib.ru/t/tajlor_e_b/text_1871_primitive_culture.shtml

16. Latour B. Down to Earth: Politics in the New Climatic Regime // B. Latour // Режим доступу: <https://hscif.org/wp-content/uploads/2018/04/Latour-Bruno-Downt-to-Earthsmall.pdf>

References:

1. Aleksander Dzh. Analiticheskie debaty: Ponimanie odnositel'noj avtonomii kul'tury / Dzh. Aleksander // Sociologicheskoe obozrenie Tom 6. № 1. 2007 , s.17-37.
2. Bek U. Obschestvo riska: Na puti k drugomu modernu / U. Bek// Per. s nem. V. Sedel'nika, N. Fedorovoj. - M.: Progress-Tradiciya, 2000. - 383 s.
3. Burd'e P. Prakticheskij smysl /P. Burd'e // Per. s fr.: A. T. Bikbov, K. D. Voznesenskaya, S. N. Zenkin, N. A. SHmatko; Otv. red. per. i Poslesl. N. A. SHmatko. — SPb.: Aletejya, 2001 g. — 562 s.
4. Burd'e P. Sociolog pod voprosom / P. Burd'e //:
<http://ecsocman.hse.ru/data/753/874/1231/015.BOURDIEU.pdf>
5. Girc K. Interpretaciya kul'tur / K. Girc//
http://yanko.lib.ru/books/cultur/girc=interpret_cult.pdf
6. Girc K. «Nasyshchennoe opisanie»: v poiskah interpretativnoj teorii kul'tury / K.Girc// http://anthro-org.narod.ru/files/Geertz_Thick_descriptions.pdf
7. Krasivs'kij O. Globalizaciya ta identichnist' nacional'noi kul'turi / O. Krasivs'kij //:
http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/edu_53/fail/3.pdf
8. Latur B. Hovogo Vremeni ne bylo. Esse po simmetrichnoj antropologii/ B. Latur //Per. s fr. D. YA. Kalugina; Nauch. red. O.V. Harhordin. - SPb.: Izd-vo Evrop.un-ta v S.-Peterburge, 2006. - 240 s.
9. Latur B. O nekotoryh affektah kapitalizma / B. Latur // <https://drive.google.com/file/d/1U2sswJE-P0JelFraHnOulSamD9PP1I0N/view>
10. Latur B. Peresborka social'nogo: vvedenie v aktorno-setevuyu teoriyu / B. Latur // [Tekst], per. s angl. I. Polonskoj; pod red. S. Gavrilenko; Nac. issled. un-t «Vysshaya shkola ekonomiki». —M.: Izd. dom Vyshej shkoly ekonomiki, 2014. — 384 s.
11. Males L. Vivchayuchi teksti kul'turi: sociokul'turnij analiz yak piznaval'na strategiya sociologii: monografiya / L. Males // – K.: KIS, 2011. – 325 s.
12. Malinovskij B. Izbrannoe: Dinamika kul'tury /B. Malinovskij // Per. s angl. - M.: «Rossijskaya politicheskaya enciklopediya» (ROSSPEN), 2004. -959 s.
13. Mozhejko M.A. Ideya nelinejnosti i fenomen neodeterminizma: metodologicheskij povorot v sovremennoj nauke /M.A. Mozhejko // <http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/49625/1/pages%2039-53%20%D0%9C%D0%BE%D0%B6%D0%B5%D0%B9%D0%BA%D0%BE.pdf>
14. Redkliff-Braun A. O social'noj strukture / A. Redkliff-Braun // <https://iphras.ru/uplfile/root/biblio/vst/2008/radcliffe.pdf>
15. Tejlor E. Pervobytnaya kul'tura / E. Tejlor // http://az.lib.ru/t/tajlor_e_b/text_1871_primitive_culture.shtml
16. Latour B. Down to Earth: Politics in the New Climatic Regime // B. Latour // <https://hscif.org/wp-content/uploads/2018/04/Latour-Bruno-Downt-to-Earthsmall.pdf>

Надійшло до редакції: 28.12.2019